

COVID-19 PANDEMİSİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET: TÜRKİYE'DEKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GÖZLEMLERİ VE ÇALIŞMALARI

COVID-19 PANDEMIC AND GENDER: OBSERVATIONS AND STUDIES OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN TURKEY

Aslı ÜNAL¹ - Nilüfer KOÇTÜRK² - Öznur BAYAR³

Öz

COVID-19 pandemisi sürecinde alınan önlemlerin halk sağlığı için gerekli olduğu ve herkes için eşitlik getirdiği alanyazında belirtile de uzaktan çalışma, okulların kapatılması, sokağa çıkma kısıtlaması gibi önlemlerin bazı alanlardaki eşitsizlikleri derinleştirme ihtimali olduğu düşünülmektedir. Söz konusu alanlardan biri de toplumsal cinsiyettir. Buradan hareketle bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarının (STK'ların) gözüyle COVID-19 pandemisinin Türkiye'deki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine etkisinin ve STK'ların pandemi dönemindeki ilgili çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de faaliyet gösteren 10 farklı STK'nın süreç içerisindeki deneyimleri ve çalışmaları nitel yöntem kullanılarak incelenmiştir. Ulaşılan STK'ların çalışmalarına pandemi sürecinde ara vermedikleri ve bilgilendirici, savunucu ve hizmet üretici bir misyon yüklenerek kadınlara yardımcı oldukları belirlenmiştir. Bu sonuçlar, COVID-19 döneminde STK'ların kadın çalışmalarındaki önemini ortaya koymuş olup kadınların desteklenmesine yönelik ihtiyacın sürdüğüne işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivil toplum kuruluşu, kadın çalışmaları, ev içi şiddet, kadına yönelik şiddet, kadın emeği

Abstract

Although it is stated in the literature that the measures taken during COVID-19 pandemic are necessary for public health and bring equality for everyone, it is thought that measures such as working remotely, closing of schools and curfews are likely to deepen inequalities in some areas. One of the areas in question is gender. Hence, in this study aimed to investigate the effects of COVID-19 pandemic on gender inequalities and the related works of non-governmental organizations (NGOs) during pandemic period from the perception of NGOs. In this context, experiences and activities of 10 different NGOs operating in Turkey in the pandemic process were studied using qualitative methods. It has been determined that contacted NGOs kept working and helped women by undertaking an informative, defensive and facilitating mission. These results revealed the importance of NGOs in women's movements and point out that the need to support women continues during the COVID-19 period.

Keywords: Non-governmental organization, women's movement, domestic violence, violence against women, women's labor

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, unal.asli@hacettepe.edu.tr, Orcid: 0000-0002-5553-4419, (Sorumlu yazar).

² Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, niluferkocturk@hacettepe.edu.tr, Orcid: 0000-0001-6124-1842

³ Arş.Gör., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, oznur.bayar@hacettepe.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9385-8641

1. Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2020) SARS-CoV-2 salgını, 11 Mart 2020'de küresel bir salgın olarak ilan etmiştir. Koronavirüs salgını dünyada birçok ulusu etkisi altına almış; çevrenin, ekonominin ve insanların gündelik yaşamının temposunu değiştirmiştir (Brooks vd., 2020; UN Women, 2020). Bu değişim sürecinde COVID-19 virüsünün yayılmasını yavaşlatmak için, hükümetler sosyal mesafe, gerekli olmayan işletmelerin kapatılması, seyahat kısıtlamaları ve çoğu durumda evde kalma emirleri gerektiren düzenlemeler uygulamaya başlamışlardır (Bottan vd., 2020). Türkiye’de de ilk vakanın ardından seyahat kısıtlaması, uzaktan/dönüşümlü çalışma, uzaktan eğitime geçilmesi, sosyal mesafe uygulaması, sokağa çıkma kısıtlaması, çeşitli yaş gruplarının sokağa çıkmasının yasaklanması veya sınırlandırılması gibi önlemler alınmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2020).

Dünya üzerinde tahminen 2,6 milyar insan –dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri- farklı biçimlerde tecrit veya karantina altında yaşamıştır. Pandeminin neden olduğu bu kriz hali, sağlıktan işe, toplumsal düzenden aile hayatına kadar yaşamın birçok ilgili alanında birbirleriyle ilişkili olası etkilere sahiptir. Bu etkilerden birisi ise bireylerin yaşadığı psikolojik sorunlar (Chaudhury ve Samudra, 2020), evde durma süresinin artması ve buna bağlı olarak ev içinde yaşanan aile içi şiddet gibi diğer olumsuzluklardır (UN Women, 2020). Şöyle ki Şubat 2020'nin sonlarında, Avrupa ülkeleri çeşitli karantina biçimlerini zorunlu kılmadan önce The Lancet karantinanın psikolojik etkisini gösteren bir inceleme yayınlamıştır. İnceleme sonucunda şaşırtıcı olmayan bir şekilde, karantinaya alınan kişilerde düşük ruh hali, uykusuzluk, stres, kaygı, öfke, sinirlilik, duygusal yorgunluk, depresyon ve travma sonrası stres belirtileri dahil olmak üzere çok çeşitli psikolojik stres belirtilerin ve bozuklukların gelişebileceği sonucuna varılmıştır (Brooks vd., 2020). Bilindiği üzere, yalnızlık, savunmasızlık, şimdi ve gelecek hakkında umutsuzluk duyguları paranoya ve korkuyu teşvik eder (Chaudhury ve Samudra, 2020). Dahası, pandeminin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin uzun süreli olacağı tahmin edilmektedir.

COVID-19 pandemisinin etkileri, bireylerin bu etkilere verdiği yanıtlar ve pandeminin uzun süreli etkisi değerlendirildiğinde, pandeminin bireyler arasında var olan eşitsizlik biçimlerini nasıl etkilediği gündeme gelmiştir. Pandeminin etkilerinin; cinsiyet, etnik köken, yaş ve coğrafya gibi boyutlarda tarih boyunca var olan eşitsizliklerin birçoğuyla etkileşime gireceği ve söz konusu eşitsizliklerin giderek artacağı alanyazında tartışılmaya başlanmıştır (Blundell vd., 2020). Nitekim, sosyal mesafenin başlangıcından bu yana, aile içi şiddet yardım hatlarına veya intihar yardım hatlarına yapılan çağrılar tüm dünyada yoğunlaşmıştır (Boserup vd., 2020). Ortaya konulan psikolojik etkiler, ekonomik sorunlar, hizmet ve kaynak yetersizlikleri, şiddete yönelim gibi veriler ise COVID-19 pandemisinin çoğu ülkede söz konusu alanlarda dezavantajlı konumda olan kadınlar üzerindeki etkilerine ve kadınların bu süreçte neler yaşadığını ortaya koyma ihtiyacına yol açmaktadır.

1.1. Covid-19 Pandemisi ve Kadınlar

Virüs dünyaya yayılmaya devam ederken, fiziksel ve psikolojik sağlık üzerinde yarattığı riskler, izolasyon ve yalnızlık, okulların ve işletmelerin kapanması gibi sorunlar ekonomik kırılganlık (economic vulnerability) ve iş kayıpları dahil olmak üzere birçok yeni stresi beraberinde getirmiştir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2020). Koronavirüs salgını sürecinde yapılan analizler ve çalışmalar sonucunda, bütün bu etkilerin içerisinde süreçten en çok etkilenen gruplardan birinin kadınlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNPFA, 2020) tarafından yayımlanan “Toplumsal Cinsiyet Merceğinden COVID-19 Salgını” raporunda önceki deneyimlere dayanarak salgın sürecinde kadınların özellikle cinsellik ve doğurganlık sağlığı olmak üzere sağlık hizmetlerine erişimde sorunlarla karşılaşabildikleri; COVID-19 salgınının ülkelerin sağlık sisteminde öncelik halini alması

sebebiyle, virüs ile ilgili olmayan sorunlar için hizmet ve kaynak kapasitesinin azaldığı ve farklı türde sağlık hizmetlerine erişimde zorluklara neden olduğu belirtilmektedir. Örneğin, pandemi sürecinde hamile ve doğum yapan kadınlar yeterli sağlık kontrolü ve bebek bakım yardımı hizmetlerine erişim sağlayamamıştır.

Kadınların pandemi sürecinde yaşadığı bir diğer sorun ise ev içi emeklerinin artmış olmasıdır (UN Turkey, 2020). Çoğu toplumda kadınlar evdeki temizlik, yemek ve çocuk bakımı gibi işlerin birincil sorumlusu olarak kabul edilmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümü ve ataerkil yapı nedeniyle kadınların ev-içi görünmeyen emeği doğallaştırılmış bir emektir (Aldemir, 2016). Dünya genelinde ev ve bakım işlerini kadınlar erkeklere oranla üç kat daha fazla üstlenmekte olduğu; Türkiye’de ise bu oranın neredeyse beş kata kadar ulaştığı bilinmektedir (UN Turkey, 2020). Bu nedenle COVID-19 salgını sürecinde evde kalan kadınların bu sorumlulukları evde kalma önlemleri ve okulların kapanması ile büyük oranda artmıştır (Power, 2020). Diğer yandan evden çalışan kadınların hem iş hem de bakım yükünü bir arada yürütmek durumunda kaldığı düşünülebilir. Dahası, kadınların görünmeyen ev içi emeğinin bedensel ve ruhsal sağlığını olumsuz biçimde etkilediğine ve çalışan kadınların erkeklerin aksine süreçte daha az üretken olduklarını destekleyen çalışmalar alanyazında yerini almaya başlamıştır. Örneğin bir çalışmada pandemi sürecinde kadın akademisyenlerin erkek akademisyenlere göre çok daha az sayıda akademik çalışmaya dahil olabildikleri ve daha az sayıda makale yayımladıkları ortaya konmuştur (Alon vd., 2020).

Kadınlarla ilgili COVID-19 pandemisine ilişkin yapılan çalışmaların birçoğu kadına yönelik ev-içi şiddette büyük oranda bir artış yaşandığına ilişkin sonuçlar ortaya koymaktadır. Örneğin, Çin’de kadına yönelik şiddetin COVID-19 pandemi döneminde neredeyse üç katına kadar arttığının belirtilmesinin ardından Avrupa Komisyonu da üye devletlerin birçoğunda kadına yönelik şiddetin ciddi önlemlere ihtiyaç duyulacak şekilde arttığını bildirmiştir (Blaskó vd., 2020). Salgımdan önceki süreçte bile dünyada her üç kadından birinin şiddete uğradığı bilinirken (UN Women, 2020) milyarlarca insanın evde kalmaya devam ettiği; sağlık, para endişelerinin gün geçtikçe arttığı ve sınırlı yaşam koşullarının yaşandığı göz önüne alındığında aile içi şiddet oranındaki artış tahmin edilebilir. Nitekim neredeyse salgının ilk günlerinden itibaren kadın hakları aktivistleri ve dünyanın dört bir yanındaki STK’lar, aile içi şiddet yardım hatlarına yapılan yardım çağrılarının ve acil durum sığınma evi talebinin arttığını bildirmişlerdir (Boserup vd., 2020; UN Women, 2020). The Guardian’da yer alan bir yazıda (2020) aile içi şiddet vakalarının küresel bir model şeklinde artış gösterdiği; örneğin Brezilya’da %40-50 oranında bir vaka artışı gözlemlendiği yayımlanmıştır. Benzer şekilde İspanya’da yardım hattına yapılan çağrılar henüz karantina başlangıcından birkaç gün sonra %20 oranında ve Kıbrıs’ta ise ilk bir haftada %30 oranında artış olduğu bildirilmiştir (Graham-Harrison vd., 2020). İngiltere’de şiddet yardım hattına yapılan başvurular %25 oranında artarken internette sığınakların web sitelerine yapılan ziyaretlerin %150 oranında arttığı belirtilmektedir (BBC, 2020). Ancak tam tersi bir şekilde, Hindistan’da bulunan bir STK, yardım hattı numaralarına yapılan çağrılarda %50 düşüşe tanık olduklarını açıklamıştır (Chandra, 2020). Bu düşüşün sebebinin ise mağdurların evde şiddet gördüğü kişiler tarafından baskılandığı ve korktukları için destek alamamaları olduğunu ileri sürülmüştür. Benzer şekilde alanyazında da COVID-19 dönemindeki karantina uygulamalarının istismarcılara daha fazla özgürlük alanı tanıdığı ve istismarcıların mağdurların telefon, internet ve diğer kişilere erişiminin sınırlandırarak kontrolü tamamen ele aldıkları düşünülmektedir (ör., Bradbury-Jones ve Isham, 2020).

Toplumsal cinsiyet ve kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürüten UN Women, Mayıs ayının sonlarında COVID-19 salgını sürecinde aile içi şiddetteki küresel artışa odaklanan Gölge Salgın (Shadow Pandemic) isimli halkı bilinçlendirme kampanyası başlatmıştır. Birçok ülkede ise kadınların ve çocukların şiddetten korunması, sağlık haklarına

erişebilmeleri için destek paketleri oluşturulmaktadır. Örneğin Kanada hükümeti sığınma evleri, cinsel saldırı merkezleri ve çocuk barınakları için toplam 50 milyon dolarlık destek paketi oluştururken Avustralya 92 milyon dolarlık destek paketi hazırlamıştır (Beck ve Hensher, 2020). Türkiye’de ise özellikle aile içi kadın şiddetine ilişkin resmi net bir sayı sunulmamıştır ve özel bir destek paketi açıklaması yapılmamıştır. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu'nun (TKDF, 2020) raporuna göre 2020 Mart ayında bir önceki yıla kıyasla kadınların sığınma evi talebi %78 oranında artış göstermiştir. Mayıs ayında Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarda yılın dört aylık döneminde meydana gelen kadın cinayetlerinin, geçen yılın aynı dönemine göre %36 düştüğü belirtilmiştir. Medyada ise, Türkiye’de ilk koronavirüs vakasının görüldüğü 11 Mart’tan önceki ve sonraki 70 günlük dönem kıyaslandığında ise polis/jandarma sorumluluk bölgesinde meydana gelen aile içi ve kadına yönelik şiddet olay sayısında %7’lik, hayatını kaybeden kadın sayısında %31’lik azalma görüldüğü belirtilmiştir (Anadolu Ajansı, 2020). Ancak bir çalışmada pandemi sürecinde Türkiye’de dijital şiddet nedeniyle gelen başvuruların arttığı ve sadece dijital şiddet vakalarının bile tüm ihbarların %11’ini oluşturduğu bildirilmiştir (Ünal ve Gülseren, 2020). Tüm bu sonuçlara bakıldığında, Türkiye’de COVID-19 pandemisinin kadınları nasıl etkilediğine ilişkin yapılan açıklamaların önemli ölçüde farklılık gösterdiği görülmektedir.

1.2. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın Çalışmaları

STK’lar toplumdaki vatandaşlar tarafından kurulan ve yönetilen; hükümetler, vakıflar, işletmeler, üyeler veya gönüllüler tarafından finanse edilen kuruluşlardır. STK’ların etkililiğinin temelinde birçok insana düşük maliyetle acil yardım veya geliştirme hizmetleri sunma; hızlı, yenilikçi ve esnek yanıtlar verebilme ve ilgili hedef grupların yüksek derece katılımını gerektiren küçük ölçekli projeler ile daha geniş kitlelere ve yönetime ulaşabilme yetenekleri yatmaktadır (Srivastava ve Austin, 2012).

Küresel dünyanın hala en büyük problemlerinden biri olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, konu ile ilgili çalışma yapan pek çok STK’nın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gelişen akademik çalışmalar ve küreselleşen dünyanın hızlı etkileşimi ile daha açık görülmektedir ki dünyanın hiçbir yerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların güçlendirilmesi ve kadına yönelik şiddetin önüne geçilmesinde hükümetler ve yasalar tam anlamıyla önleyici ve koruyucu çalışma ihtiyacının tümünü karşılayamamaktadır. Kaynakları, gücü ve kontrolü küçük insan gruplarına ayıran politik ve kültürel süreçler içinde kadınlar için eşitlik mümkün görülmemektedir (Lewis ve Kanji, 2009; akt. Srivastava ve Austin, 2012). Bu nedenle geçmişten beri kadınların toplumda hak ettikleri yere sahip olabilmeleri için her zaman daha görünür hale gelmeye, dayanışmaya, hak savunuculuğuna, desteklenmeye ve güçlendirilmeye ihtiyaçları olmuştur.

Türkiye’de özellikle 80’li yıllarda kadın çalışmaları yürüten STK’lar kurulmaya başlanmıştır (Talas, 2011) ve ulusal/yerel çalışmalar yapan bu kuruluşların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye’de toplumsal cinsiyetle ilgili derneklerin ve vakıfların çalışma alanları Bayar ve Koç (2020) tarafından “kadına yönelik şiddetle mücadele, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa son vermek ve kadın erkek eşitliğini sağlamak” olarak ifade edilmektedir. STK’ların ortaya çıktıkları ilk günden itibaren on binlerce kadının temel ihtiyaçlarının karşılanması ve şiddetten kurtulması için gıda yardımından hukuk danışmanlığına, psikolojik destekten sığınak sağlamaya kadar çeşitli şekillerde yardım sundukları göz önüne alındığında (Gök, 2014; Özaydınlık, 2014), COVID-19 pandemi sürecinde kadınların durumlarına dair bilgi verebilecek önemli bilgi kaynaklarından biri oldukları düşünülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada COVID-19 pandemisi döneminde aktif olarak çalışan Türkiye’deki STK’ların kadınların bu dönemdeki yaşantılarına ilişkin gözlemlerinin ve konu ile ilgili yürüttükleri çalışmalarının neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda “COVID-

19 pandemisi döneminde aktif olarak çalışan Türkiye'deki STK'ların kadınların bu dönemdeki yaşantılarına ilişkin gözlemleri ve konu ile ilgili yürüttükleri çalışmalar nelerdir?" sorusuna cevap aranmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, bir araştırma sorgusunu hümanist veya idealist bir yaklaşım olarak anlamaya odaklanan; insanların inançlarını, deneyimlerini, tutumlarını, davranışlarını ve etkileşimlerini anlamak için kullanılan bir yöntemdir (Pathak vd., 2013). Nitel araştırmalar ile doğrudan saha çalışması gözlemlerinden, derinlemesine görüşmelerden ve yazılı belgelerden gelen verileri analiz ederek zengin anlatı açıklamaları oluşturmak için tümevarımsal olarak gerçek dünya ortamları incelenebilmektedir (Patton, 2005).

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Araştırma kapsamına alınacak STK'ların seçilmesinde ise ölçüt örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. STK'ların belirlenmesindeki ölçüt, pandemi sürecinden önce aktif bir biçimde kadın çalışmaları yürütüyor olmalarıdır. Bu yolla Türkiye'de kadına yönelik şiddetle ve/veya toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede aktif olarak çalışan 10 STK incelemeye alınmıştır. STK'ların pandemi sürecindeki işleyişinin anlaşılması için web sitelerinin ve sosyal medya hesaplarının incelenmesi ve STK temsilcilerinden kuruluşları adına telefon ve e-posta yoluyla bilgi alınması yolları kullanılmıştır. Araştırmada yer alan STK'ların faaliyet gösterdiği süreler ve kuruluş türleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmada yer alan sivil toplum kuruluşlarına ait bilgiler

STK	Kuruluş Türü	Faaliyet süresi (yıl)
STK1	Vakıf	30
STK2	Vakıf	24
STK3	Dernek	9
STK4	Vakıf	27
STK5	Dernek	27
STK6	Dernek	9
STK7	Dernek	7
STK8	Vakıf	23
STK9	Platform	10
STK10	Dernek	6

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu: Çalışmada STK'lar ile aşağıda yer verilen sorular çerçevesinde yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması sürecinde formun etik yönden uygunluk vb. yönden değerlendirmesi için iki uzman görüşüne başvurulmuştur. Her iki uzmanın onayıyla aşağıda yer alan soruların nihai hali oluşturulmuştur.

1. Gözlemlerinize ve size yapılan başvurulara dayanarak; COVID-19 pandemisi süreci kadınları nasıl etkiledi?
2. Türkiye'de COVID-19 pandemisi sürecinde kadınların yaşadıkları zorluklarda kültürel faktörlerin etkisi var mıdır? Varsa bu faktörler nelerdir?
3. COVID-19 pandemisi sürecinde kuruluş olarak sizden yardım talep eden kadınlar oldu mu? Olduysa, bu kişilerin temel gereksinimleri nelerdi?
4. COVID-19 pandemisi kuruluş olarak çalışmalarınızı nasıl etkiledi?
5. COVID-19 pandemisi sürecinde kuruluş olarak hangi tür çalışmalarda bulundunuz ve bulunmaktasınız? Çalışmalarınızda daha çok nelere ağırlık verdiniz?

6. Kuruluş olarak, pandemide ve sonraki süreçte kadınların haklarının korunması için hangi adımların atılması gerektiğini düşünüyorsunuz?

STK Web Sitesi İnceleme Formu: Pandemi sürecinde çalışmalarını dijital ortama taşıyan STK'ların web sitelerinin ve sosyal medya hesaplarının incelenmesi için STK Web Sitesi İnceleme Formu oluşturulmuştur. Bu form ile web sitesinde paylaşım sıklığı, kültüre duyarlılık, destek hattı varlığı gibi yönlerden STK'lar değerlendirilmiştir. Tablo-2 görüşme yapılan STK'ların web sitelerine dair değerlendirme sonucu yer almaktadır. Tablo-3'de ise STK'ların COVID-19 pandemisi sürecinde sosyal medya hesaplarında ağırlıklı olarak paylaştıkları içeriklere ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

Tablo 2: STK'ların web sitesi kullanımı

STK No	Paylaşım Sıklığı	Kültüre Duyarlılık	Destek Hattı/Bağış Kampanyaları	Kullanılabilirlik
STK1	Farklı türlerde sürekli yayın ve paylaşım	Türkçe/İngilizce Web Sitesi	Yok/Var	Kolay kullanım ve bilgiye kolay erişim sağlayan web-sitesi
STK2	Farklı türlerde sürekli yayın ve paylaşım	Türkçe/İngilizce Web Sitesi	Yok/Var	Kolay kullanım ve görsel yönden zengin içerikli web-sitesi
STK3	En son Mart ayında paylaşım	Türkçe Web Sitesi	Yok/Yok	Kolay kullanım ve bilgiye kolay erişim sağlayan web-sitesi
STK4	Düzenli yayın ve paylaşım	Arapça Türkçe yayın/İngilizce Türkçe Web Sitesi	Yok/Var	Kolay kullanım ve bilgiye kolay erişim sağlayan web-sitesi
STK5	Farklı türlerde sürekli yayın ve paylaşım	Türkçe Web Sitesi	Var / Yok	Kolay kullanım ve bilgiye kolay erişim sağlayan web-sitesi
STK6	Farklı türlerde sürekli yayın ve paylaşım	Türkçe/İngilizce Web Sitesi	Yok/Yok	Kolay kullanım ve görsel yönden zengin içerikli, bilgiye kolay erişim sağlayan web-sitesi
STK7	Düzenli yayın ve paylaşım	Türkçe Web Sitesi	Yok/Yok	Kolay kullanım ve bilgiye kolay erişim sağlayan web-sitesi
STK8	2017 yılı paylaşımları mevcut	İngilizce,Kürtçe, Türkçe Web Sitesi	Var/Yok	Kolay kullanım ve görsel yönden zengin içerikli, bilgiye kolay erişim sağlayan web-sitesi
STK9	Farklı türlerde sürekli yayın ve paylaşım	İngilizce,Almanca, Web Sitesi Türkçe Web Sitesi	Yok/ Yok	Kolay kullanım ve görsel yönden zengin içerikli, bilgiye kolay erişim sağlayan web-sitesi
STK10	Farklı türlerde sürekli yayın ve paylaşım	Türkçe Web Sitesi	Yok/ Yok	Kolay kullanım ve görsel yönden zengin içerikli, bilgiye kolay erişim sağlayan web-sitesi

Tablo 3: COVID-19 pandemisinde dijital ortam çalışmaları

STK no	Söyleşi/webinar	Basın bülteni/ rapor	Covid-19 temalı içerik	Covid-19 döneminde sosyal medya kullanımı
STK1	Paylaşım var	Var / Var	Covid-19 sürecinde artan kadına şiddete ilişkin rapor; afiş ve broşür	Artış var
STK2	Web sitesinde paylaşım var	Var / Yok	Covid-19 temalı kadın filmleri festivali; afiş ve broşür	Artış var
STK3	Sosyal medya hesabında paylaşım var	Yok / Yok	Pandemi döneminde engelli kadınların hak ihlalleri ile ilgili sosyal medyada video, afiş ve broşür	Artış var
STK4	Sosyal medya hesabında paylaşım var	Yok / Var	Covid-19 döneminde kadın sığınakları ve kadına şiddet hakkında çalışmalar ve afiş, broşürler	Artış var
STK5	Sosyal medya hesabında paylaşım var	Var / Var	Covid-19 özel dosya ve bültenler, eşitlik söyleşileri; afiş, broşür, eğitim ve	Artış var

		paneller		
STK6	Web sitelerinde paylaşım var	Var / Var	Covid-19 hakkında genel araştırma ve raporlama; afiş, broşür, eğitim ve şiir dinletileri	Aktiflik devam ediyor
STK7	Paylaşım var	Yok / Yok	Covid-19 döneminde kadına şiddete yönelik çağrılar; afiş, broşür atölye çalışmaları	Aktiflik devam ediyor
STK8	Paylaşım yok	Yok / Yok	Paylaşım yok	Kullanım yok
STK9	Sosyal medya hesabında paylaşım var	Var / Var	Covid-19 dönemindeki kadın cinayetleri; afiş, broşür, infografi	Aktiflik devam ediyor
STK10	Paylaşım var	Yok / Yok	Covid-19 döneminde şiddet; afiş, broşür, video ve eğitim	Kullanım yok

2.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

İncelemeye alınan STK'ların temsilcileri ile kurumsal telefon numarası aracılığı ile Aralık (2020) ayında iletişim kurulmuş ve çalışmanın amacı, içeriği ve sürecine ilişkin gerekli bilgiler yetkili kişilere aktarılmıştır. Çalışma kapsamında 28 STK aranmış; ancak 10'undan (%35,7) çalışma için kabul alınmıştır. Görüşmeyi kabul eden STK temsilcileri ile çalışmanın amacı ve konusu ile ilgili telefon görüşmeleri yapılmıştır. Katılımcıların birçoğu telefon görüşmesinde kuruluşlarının yaptığı çalışmaları ve pandemi sürecinde kadınların yaşadığı sorunlara genel bir bakış sunmuştur. Daha sonra altı soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu kuruluşların e-posta adresleri üzerinden iletilerek dernek ve vakıf üyelerinin görüşüne sunulmuş ve STK temsilcisi tarafından yanıtlandırılmıştır. STK temsilcileri ile yapılan görüşmeler katılımcıların izni ile kayıt altına alınmış ve deşifre edilmiştir.

Araştırmanın veri analizinde STK temsilcileri tarafından derinlemesine görüşmelerde verilen yanıtlar, kuruluşların e-posta yoluyla ilettiği yarı-yapılandırılmış form ve web sitesi incelemeleri kullanılmıştır. Telefon görüşmesi ile toplanan veriler ve yarı-yapılandırılmış görüşme formuna alınan cevaplar birleştirilerek içerik analizi ile incelenmiştir. İçerik analizinde toplanan verilerden yola çıkarak probleme ilişkin temalar keşfedilmek istenir (Baltacı, 2019). Bu çalışmada da, elde edilen veriler üzerinde araştırmacılar tarafından kodlar ve temalar oluşturulmuştur. İlk araştırmacı bağımsız olarak kodlama yapmıştır. Kodlayıcılar arası görüş birliğinin hesaplanması için $[\Delta = C \div (C + \square) \times 100]$ formülü kullanılmıştır. Formülde sembollerle ifade edilen C: Görüş birliği sağlanan konu, $\square$: Görüş birliği sağlanmayan konu sayısı anlamına gelmektedir. Bu formül sonucunda kodlayıcılar arası görüş birliğinin %80 ve üstü olması veri analizinin güvenilirliğine kanıt olarak gösterilebilir (Miles ve Huberman, 1994; akt., Baltacı, 2017). Bu çalışmada kodlayıcılar arasındaki görüş birliği yaklaşık %89 bulunmuştur. Aynı zamanda tüm araştırmacılar fikir birliğine varana dek veri seti üzerinde çalışılmıştır. Son olarak belirlenen kod ve temalar betimleyici istatistiklerle sunulmuştur. Bulgular ve tartışma sunumunda STK'ların isimleri gizli tutulmuş ve STK1, STK2 vb. şeklinde kodlanarak ifade edilmiştir.

3. Bulgular

1. “Gözlemlerinize ve size yapılan başvurulara dayanarak; COVID-19 pandemisi süreci kadınları nasıl etkiledi?”

Çalışmaya katılan STK temsilcilerine COVID-19 pandemisi sürecinin kadınları nasıl etkilediği sorulmuştur. Katılımcı STK'ların %70'i ($f = 7$) COVID-19 pandemisinin kadınlar üzerindeki etkisinin olumsuz olduğunu, %30'u ($f = 3$) da kısmen olumsuz olduğunu ifade etmiştir. STK temsilcilerinin kadınların pandemi sürecinde en çok etkilendikleri alanlara yönelik görüşlerine Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4: Pandemi sürecinde kadınların olumsuz yönde etkilenmelerinin STK'lar tarafından belirtilen başlıca nedenleri

Kategoriler	f
Kadına yönelik fiziksel şiddet	10
Ev içi emeğin artması	10
Ekonomik imkânsızlıklar	7
Kadına yönelik psikolojik şiddet	6
İşten çıkarılma	4
Çalışan kadınların işlerine yetişememeleri	2

STK temsilcileri pandemi sürecinde birçok kadının işten çıkarıldığını ve ekonomik imkânsızlıklar yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bununla beraber evde çalışan kadınların ise üretkenliklerinin büyük oranda azaldığı belirtilmiştir. Görüşmede kendilerinden elde edilen cevaplar aşağıda sunulmuştur:

“Çalışma hayatında ilk gözden çıkarılanlar kadınlar oldu.” (STK8)

“Çalışma yaşamında önce kadınların işlerine son verildi, ilk gönderilenler her zaman kadınlar oldu.” (STK7)

“Zaten çok zor iş bulan, buldukları işlerde eşit emeğe eşit ücreti alamayan kadınlar, bu kez de işten çıkarılmalarıyla karşı karşıya kaldı. İşten çıkarılmamış bile olsalar evde bakım bekleyen yaşlılarına ve çocuklarına bakabilmek için işlerinden ayrılmak zorunda kaldılar.” (STK4)

“Çalışan kadınların bu süreçte eve girmesiyle birlikte artan ev içi sorunlarla kadınların kendilerini yetersiz hissetmesi söz konusudur. Kadınların iş hayatına katılmasının azalması, ücretsiz izin durumunun kadınlarda artış göstermesi, akademisyen kadınların makale yazma oranlarında düşüş yaşanması bu faktörlere örnek gösterilebilir.” (STK2)

STK temsilcileri tarafından kadınların yaşadığı bir diğer sorunun ev içi emeğin büyük oranda artması olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıda yer almaktadır:

“Ev ve çocuk bakımı gibi işlerin 'kadının sorumluluğu' olarak görüldüğü eşitsiz anlayışta kadınların ev içi emekleri arttı. Evden çalışan kadınları en çok zorlayan konu çocuk bakımı, ev içi emekle birlikte iş yaşamlarını da aynı kalitede sürdürmeleri beklendiği için, kadınlar her zamankinden çok daha ağır iş yükü ve stres altında kalıyorlar...” (STK9)

“Kadınlar bitmek bilmeyen bakım ve hizmet işleriyle günün 24 saati ilgilenmek zorunda kaldılar.” (STK2)

“Dışarıdan eve giren insan olsun patates olsun, sabun ve dezenfektan ile temizliğe, çamaşıra harcanan zaman arttı. Çocuklar varsa yaşı ne olursa olsun, bakım/egitim/oyun/duygusal destek bağlamında kadınlar sorumluluk üstlendi... günlük hayatı salgın koşullarına uyumlandırma görevini -Türkiye’de ve dünyada- yine kadınlar üstlendi.” (STK5).

“Bu dönemde aslında görünmeyen dediğimiz ev-içi emek çok görünür hale geldi. Kadınların ev işleri ciddi ağırlaştı ve bunun da tükenmişliğini yaşıyorlar.” (STK3)

COVID-19 pandemisi döneminde STK'lar ortak olarak ($f = 10$) ülkenin her yerinde kadınların eşlerinden, anne-babalarından ve birlikte yaşadıkları partnerlerinden şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. STK'ların kadına yönelik ev içi şiddete ilişkin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

“Bu süreçte önlem olan karantina kadınların, çocukların evde şiddet uygulayan erkekle aynı ortamda kalma zorunluluğu demektir. Çünkü zaten maalesef kadınlar en çok

evlerinde, en çok en yakınındaki erkekler tarafından şiddete uğruyor, öldürülüyorlar.” (STK9)

“Salgın nedeniyle şiddet uygulayanla birlikte eve kapanan kadınlar, 24 saat boyunca ev içi şiddete maruz kalabildikleri bir sürece girdiler. Üstelik bu şiddete maruz kalırken başvurdukları yardım merkezleri ve mekanizmaların çalışmalarında yaşanan aksaklıklar onlar için durumun daha kötü hale gelmesine neden olmuştur.” (STK1)

“Eşleri ile bütün gün evde kalan kadınların psikolojik ve fiziksel şiddete uğrama oranı artmıştır. Kadınların kendine özel bir alanı kalmamış evde kaldıkları süreç içerisinde destek almak için bile başkaları ile iletişim kuramamışlardır.” (STK2)

“Pandemi sürecinde evde kalan her eğitim seviyesindeki kadınlar eşlerinden şiddet gördüler. Erkekler bütün öfkelerini kadınlara kustular. Her zamankinden fazla erkek şiddeti ile karşılaştık.” (STK7)

2. “Türkiye’de COVID-19 Pandemi sürecinde kadınların yaşadıkları zorluklarda kültürel faktörlerin etkisi var mıdır? Varsa bu faktörler nelerdir?”

Görüşme yapılan STK’lara Türkiye’de COVID-19 pandemisi sürecinde kadınların yaşadıkları zorluklara kültürel faktörlerin etkisi olup olmadığı sorulduğunda katılımcı STK’ların %60’ı ($f = 6$) evet şeklinde yanıt verirken %40’ı ($f = 4$) ise kısmen şeklinde yanıt vermiştir. Kısmen şeklinde yanıt veren STK temsilcileri kadınların yaşadığı sorunları yalnızca kültürle ilişkilendirilmenin doğru olmadığını bu durumun çeşitli kalıpyargılar ile ilişkili olduğunu savunmaktadır. Aşağıda STK’ların pandemi sürecinde kadınların yaşadıkları zorluklara kültürel faktörlerin etkisine ilişkin ifadelerine yer verilmiştir:

“İçinde yaşadığımız kültür tamamen toplumsal cinsiyet iş bölümünü, cinsiyetçiliği ve ataerkilliği hem kadınlara ve erkeklere öğreten bir kültürdür. Bu yüzden evdeki her iş kadınlara kalmış; kadınlar ve kız çocukları ev işlerini yapmak zorunda kaldı.” (STK7)

“Tabii ki kültür en başta da kadınların erkeklere bağımlı kalmasına neden olan bir faktör. ‘Babam beni okutsaydı elim ekmek tutardı’, ‘Kadın olmasaydım şoförlük yapardım’ diyen kadınlarla daha çok karşılaştık bu süreçte.” (STK8)

“Evet, kültürel faktörlerin etkisi vardır. Özellikle ev içerisinde erkek çocukların kendine ait bir alanı varken kız çocukları için durum böyle değildir. Ya da bu süreçte kız çocuklarının ev içi emek konusunda daha fazla görev alması beklenirken erkek çocuklarından böyle bir beklenti yoktur.” (STK2)

“Coğrafya kaderdir. Özellikle kız çocuklarının eğitime erişimi ve kadın sağlık çalışanlarının daha yoğun şekilde çalıştığını düşünmekteyiz. Zira özellikle kırsal bölgede evde bulunan PC, tablet ve telefonların kullanımı konusunda erkek çocuklarının öncelikli olduğunu ön görmek mümkündür.” (STK10)

“Kadına yönelik şiddet, cinsiyeti nedeniyle kadına uygulanan sistematik şiddet davranışlarıdır. Bu şiddetin ardında erkeklerin toplumun her kesiminde, her kültürde görülen egemenlikleri ve kadın erkek arasındaki eşitsizlik yatar. Erkeklerin kadınlara şiddet uygulamasının nedeni güç göstermek, öfke kusmak, kadınları kontrol etmek ya da cezalandırmaktır. Fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik, dijital şiddet biçimlerinin tümü bu amaca yöneliktir. Hangi kültürden, eğitimden olursa olsun bu toplumsal bir sorundur.” (STK9)

3. “COVID-19 Pandemi sürecinde kuruluş olarak sizden yardım talep eden kadınlar oldu mu? Olduysa, bu kişilerin temel gereksinimleri nelerdi?”

Görüşme yapılan tüm STK temsilcileri pandemi sürecinde kadınların çeşitli konularda (erzak yardımı, kira yardımı, dijital eğitim materyal desteği, sığınak talebi, şiddet durumunu bildirme, dava takibi ve gönüllü avukat desteği) yardım talepleri için kadınların kendileri ile iletişime geçtiklerini bildirmiştir ($f = 10$). Destek hattı olan STK’lar gerekli yönlendirmeleri yaptıklarını belirtirken, destek hattı bulunan STK katılımcılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

“Pandeminin başladığı ilk günden beri o kadar çok yardım talebi aldık ki...kadınlar en çok da çocuklarının eğitimi için telefon, tablet, televizyon isteğinde bulundular. Çocuğum eğitim alamıyor evde televizyonumuz olmadığı için diyen birçok kadın ile karşılaştık” (STK8)

“Normalde biz telefon üzerinden destek sağlayan bir kuruluş olmamamıza rağmen pandemi sürecinde destek için çok sayıda telefon aldık ve ilgili yerlere yönlendirmelerimizi yaptık. Aldığımız çağrıların birçoğu ise erzak, kira gibi temel ihtiyaçlara yönelikti.” (STK2)

“Bu süreçte yardım talep eden kadınların sayısı her zamankinden daha fazlaydı. Bizden yardım talep eden kadınlar genellikle ekonomik yardım ve sığınak talebinde bulunmuşlardır. Kişilerin evlerinin kirasını ödemek, faturalarını ödemek erzaklarını almak için ekonomik desteğe, şiddetten canlarını kurtarmak için ise sığınak desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Bunun nedeni ise bu süreçte kolluk kuvvetlerinden, belediyelerden veya ŞÖNİM’den yardım talep eden kadınların bile kadın derneklerine yönlendirilmesidir.” (STK1)

“Pandemi sürecinden önce bir hafta boyunca aldığımız talebi pandemi sürecinde bir günde aldığımız oldu. Günde belki de en az iki kadın arıyor ve farklı konularda yardım istiyor. Ancak en çok ekonomik destek ve şiddetten korunmak için yardım isteyen kadınlar arıyor.” (STK7)

“Koronavirüs günlerde şiddet uygulayan erkeklerle beraber kalmak zorunda kaldıkları için arayamazsa diye ayrıca WhatsApp hattı da açtık. Ayda en az 400 ve üzeri sayıda kadın hattımıza başvuruyor. Kadınların %21’i başvurdukları kamu görevlileri tarafından hak ihlaline uğradıklarını söyledi. İlk sırada %52 oranı ile polisler var... En çok evli oldukları erkekler tarafından şiddete uğrayanlar aradı.” (STK9)

4. “COVID-19 Pandemisi kuruluş olarak çalışmalarınızı nasıl etkiledi?”

Görüşme yapılan tüm STK’lar çalışmalarına ara vermeden devam ettiklerini ancak 16 Mart 2020 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelge nedeniyle toplantılarını ve görüşmelerini iptal ederek evden çalışma sistemine geçtiklerini belirtmişlerdir. Yasakların kalkmasının ardından ise dönüşümlü olarak ofislerine döndüklerini bildirmişlerdir. Aşağıda STK üyelerinin pandemi sürecinin çalışmalarına etkileri hakkındaki ifadelerine yer verilmiştir.

“Koronavirüs sürecinde artan şiddete ilişkin raporlar yayımladık ve basın bültenleri oluşturduk bu bilgileri paylaşmak ve kadınları bilgilendirmek için web sayfamızı ve sosyal medya hesaplarımızı daha yüksek oranda kullanmaya başladık.” (STK1)

“Online çalışmak bizim için çok zor oldu aslında, yeniden bir planlama yapıp çalışmalarımızı online platformlara taşıdık. Ama hiç ara vermedik sadece şekil değiştirdik. Bu şekilde kadınlarla iletişime geçmek sadece bizim için zor bir süreç oldu, onlarla yüz yüze görüşmemek ve sanal bir iletişim sağlamak aslında bizlere kendimizi kötü hissettirdi ve ağır bir süreç haline geldi.” (STK4)

“Çalışmalarımıza hiç ara vermedik, evden çalışmanın mesai saatlerimizi artıran bir etkisi oldu. Etkinliklerin ertelenmiş olması bizim açımızdan üzücü oldu. Buna ek olarak, ekip olarak evden çalışma halinin mesaimizi artırmaması, belirsizlik ve kaygı durumlarımız da yaşadığımız zorluklar olarak sayılabilir.” (STK5)

“COVID 19 sürecinin kuruluşlarda yarattığı değişimlere bakıldığında çoğunlukla evden çalışma düzenine geçilmesi, bazı faaliyetlerin durdurulması, kurumlar arası iş birliklerinin yavaşlaması ve gelir kaynaklarının azalması gibi değişiklikler yaşanmıştır.” (STK6)

“Toplantılarımızı yüz yüze yapamadık, bu süreçte dijital ortamda yaptık. Maske ve mesafeye dikkat ederek dava takiplerimizi aksatmadan devam ettirdik, ediyoruz... Şiddete uğrayan kadınlarla ve kaybedilen kadınların aileleriyle irtibatımız hiç kesilmedi. Sosyal medyada mücadelemiz tüm yönleriyle hızlı devam etti.” (STK9)

5. “COVID-19 Pandemi sürecinde kuruluş olarak hangi tür çalışmalarda bulundunuz ve bulunmaktasınız? Çalışmalarınızda daha çok nelere ağırlık verdiniz?”

COVID-19 pandemisi sürecinde STK’ların çalışma alanlarına ve ağırlıkla çalıştıkları konulara ilişkin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

“Vakfımızı arayan kadınları yönlendirebilmek ve kamu kuruluşlarının bu süreçte nasıl stratejiler geliştirdiklerini anlayabilmek için kadına yönelik şiddetle mücadele ile yükümlü kurumları arayarak bilgi almaya çalıştık. Kadınların talep ettikleri yardımlara ulaşabilmeleri için belediyeler, barolar gibi devlet kurumları ile iletişim halinde kalarak sürekli bilgi almaya devam ettik. Her zaman olduğu gibi şiddete yönelik farkındalık çalışmaları yürüterek kadına şiddetin önüne geçmeyi hedefledik. Web sitemizde kadınların kendileri ve çocukları bu süreçte en çok ihtiyaç duydukları şeyler için bağış toplamaya devam ettik.” (STK1)

“Bu dönemde özellikle işlerine son verilen kadınlar için çalışmalara ağırlık verdik; kadınların kısa çalışma ödeneğinden nasıl etkilendiğine ilişkin bir bu çalışmayı projelendirmeye çalıştık.” (STK3)

“Bu süreçte daha çok sürecin takipçisi olmaya çalıştık. Kurumların ve yapılan çalışmaların durumları hakkında bilgi toplamak için sürekli ilgili kurumlarla iletişim halinde kaldık. Pandemi süreci hakkında bilgi sağlamak ve özellikle kadın sağlığı/kadına yönelik şiddet gibi konularda sosyal medya hesaplarımızı kullanarak kadınlara ulaşmaya çalıştık. Diğer STK’lar ile iş birliği içerisinde üyelerimize kadına yönelik şiddet ve mücadele konulu eğitimler verdik.” (STK4)

“Pandemi döneminde artan ve üzerinde çok durduğumuz ve çalışmalar yaptığımız şüpheli kadın ölümleri oldu. Aylık kadın cinayetleri verileri tutarken, ayrıca şüpheli kadın ölümlerini de tuttuk... Bunlarla mücadele ederken, kamuoyu oluştururken, kurumları, kamusal alanların hepsini göreve çağırırken, çözüm yollarını sunan İstanbul Sözleşmesi’ni tekrar ısrarla gündemde tuttuk.” (STK9)

6. “Kuruluş olarak, pandemide ve sonraki süreçte kadınların haklarının korunması için hangi adımların atılması gerektiğini düşünüyorsunuz?”

Çalışma kapsamında kadın haklarının korunması için hangi adımlar atılması gerektiği STK’lara sorulmuştur. Bu soruya on STK’dan sekizi ortak olarak ilk etapta İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’un etkin bir şekilde uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu kanunun Türkiye’de bulunan tüm kamu kurum ve kuruluşları tarafından uygulaması gerektiğine ve devlet tarafından kanunun uygulanmasının sürekli olarak kontrol edilmesi gerektiğine dair ifadelerle

yer vermişlerdir. Aşağıda kadın haklarının korunması için STK'ların paylaştığı farklı çözüm yolları sunulmuştur:

“İlk olarak bu süreçte ve devamında kadınların yardım alabilmeleri için online sosyal, psikolojik ve hukuki desteklerin verilmesi, sosyal yardımların sağlanması için kriz masaları oluşturulmalıdır. ALO183 gibi destek hatlarının kapasitesi arttırılmalı ve erkin vaka takibi yapılmalıdır.” (STK1)

“Bizler kadın haklarının korunması, kadına karşı şiddetin önlenmesi ve İstanbul Sözleşmesi'nin uygulanması için 12 adım öneriyoruz:

1. *Ayrımcılık ve şiddeti kınayın, suç olduğunu açıklayın.*
2. *Şiddeti önlemek için tedbir alın.*
3. *Şiddete karşı destek mekanizmaları oluşturun.*
4. *Risk altındakileri koruyun.*
5. *Yasaları uygulayın.*
6. *Polis, savcılık hizmetleri ve yargının etkinliğini artırın.*
7. *Adli işlemlerde mağdurları destekleyin ve koruyun.*
8. *Kapsamlı ve eşgüdümlü politikalar tasarlayın.*
9. *Sığınmacılar konusunda özenli davranın.*
10. *Çocukların özel ihtiyaçlarını karşılayın.*
11. *STK'ları destekleyin.*
12. *Şiddet verilerini toplayın, araştırmaları destekleyin.” (STK2)*

“Sivil toplum kuruluşları bu alanda en iyi işleri çıkarmaya devam edecektir ancak bu dönemde yaşanan gelir kaybı göz önünde bulundurulmalı ve STK'lar her anlamda desteklenmelidir” (STK6)

“Biz STK olarak kadınların sorunlarına çözüm bulunmasının tek yolunun kadın dayanışması olduğuna inanıyoruz. Kadınlar dayanışmaya devam etsin ve katillere, tecavüzcülere, tacizcilere ceza indirimi uygulanmasın yeter.” (STK7)

“6284 ve İstanbul Sözleşmesi ile ilgili kamu spotu, canlı yayın ve eğitimler düzenlenmelidir. Çağrı ve destek hatları 7/24 ulaşılabilir olmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca sırf kadınların başvuracağı şiddet hattı olmalı... Şiddete yönelik üçüncü kişilerin ihbarları dâhil tüm ihbarlar titizlikle ele alınmalıdır.” (STK9)

4. Tartışma

COVID-19 pandemisi döneminde tüm dünyadaki bireyler çeşitli şekillerde etkilenmiştir. Kişiler iş, sosyal, ev ve eğitim hayatlarında yeni dinamikler ve yaşantılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçten en çok etkilenen gruplardan biri de çoğu toplumda eşitlik bakımından dezavantajlı konumda olan kadınlardır. COVID-19 pandemisinin etkisini toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda çalışan STK'ların bakışı ve çalışmaları bakımından inceleyen bu çalışmada elde edilen bulgular, kadınların özellikle ekonomik sorunlar, ev-içi ağır bakım ve hizmet, kadına yönelik şiddet ve taciz gibi fiziksel, ruhsal ve sosyal sorunlarla mücadele ettiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca kadınların söz konusu alanlardaki zorluklarla ilgili pandemi döneminde STK'lardan yardım talebinde buldukları da elde edilen bulgular arasındadır.

Bu çalışmada STK temsilcilerinin verdiği bilgiler doğrultusunda, pandemi döneminde işyeri kapanmaları, dönüşümlü çalışma ve eleman eksiltme gibi uygulamalar nedeniyle ilk olarak özel sektörde çalışan kadınların büyük oranda işten çıkarılmalarına başlandığı, işten çıkarılmayan kadınların ise işlerini kaybetme korkusu ile yoğun bir stres duygusu yaşadıkları, ekonomik sorunlar ile karşı karşıya kaldıkları anlaşılmıştır. Bununla birlikte okulların ve iş yerlerinin kapanmasıyla çocukların ve eşlerin tüm gün evde kalması ile kadınların ev işlerinde artış olduğu ve bu artışın da etkisiyle sürecin kadınlar için zorlaştığı saptanmıştır. Evde çocuk ve yaşlı bakımı, ev işleri, beslenme gibi sorumlulukların neredeyse tamamı kadınların sorumluluğuna bırakılmış ve çalışan kadınların kendilerine ait bir ortam yaratmalarını, işlerine verimli zaman ayırmalarını olanaksız hale getirmiştir. Bu durumun ise kadınların çalışma hayatını, ev yaşantısını ve sosyal yaşamını olumsuz bir biçimde etkileyerek fiziksel ve psikolojik tükenmişlik yaşamalarına neden olduğu öğrenilmiştir. Alanyazın incelendiğinde, pandemi döneminde, kadınların ev içinde artan iş yükünü dengelemekte zorlandığı ve bunun yeni emek eşitsizliği alanları oluşturduğu çeşitli araştırmalarla (Öztürk, Üstünelan ve Metin, 2020; Zeybekoğlu ve Akbaş, 2020) ortaya konmuştur.

STK temsilcilerinin bildirimlerinden, dünya genelinde görülen ev-içi kadına şiddet oranındaki artışın Türkiye’de de çok ciddi oranda seyrettiği anlaşılmıştır. Şöyle ki pandemi döneminde kadınların STK ile irtibata geçmelerinin nedenlerinin başında şiddet vakaları bulunmaktadır. Dışarıdaki virüs ve bulaş kaynaklarından korunmak için evlerine kapanan kadınlar daha büyük tehlikelerle ve risklerle karşı karşıya kalmışlardır. Kadınların karşı karşıya kaldığı bu risklerden en büyüğü ise ailelerinden, eşlerinden ve partnerlerinden gördükleri şiddettir. İçinde bulunulan riski daha büyük hale getiren ise kadınların yardım almak için bile STK ve diğer güvenlik güçleri ile iletişim kuramamış olmalarıdır. Evlerinde şiddet gördükleri kişinin yanında yardım isteyememekten öte, karantina döneminde bazı kadınlar virüsün bulaşma riskinden dolayı darp raporu almak için hastaneye gitmekten, çocuklarıyla birlikte sığınma evlerinde kalmaktan korkmuşlardır. Ayrıca, STK’lara göre kolluk kuvvetlerinin ve hastanelerin koronavirüs günlerinden dolayı 6284 sayılı kanun kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğini düşünen kadınlar ise aksaklık yaşanırsa şiddeti uygulayanın şiddeti arttıracığından korkarak adım atamamışlardır. Nitekim yapılan araştırmalar pandemi döneminde kadına yönelik şiddetin artış gösterdiğini (Sümen ve Adıbelli, 2020) ve de kadınların bu dönemde şiddeti bildirimde bazı zorluklar yaşadığını (Roesch vd., 2020) göstermiştir. Buradan hareketle, STK’ların gözlemlerinin alanyazındaki araştırmalar ile doğrulandığı söylenebilir.

Bütün bu faktörlerin de kadına yönelik şiddetin daha görünmez hale gelmesine neden olduğu düşünülmüştür. Nitekim Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Enstitüsü de (EIGE, 2020) yaptığı açıklamada her ülkede pandemi sırasında kadınların özellikle yakın partnerleri tarafından şiddet gördüğünü ve ülkelerde bu şiddeti önlemek için çeşitli önlemler alınması gerektiğini bildirmiştir. Örneğin, Peru’da yapılan bir araştırmada, flört şiddeti sebebiyle telefonla bildiriminin Nisan 2020 ile Temmuz 2020 arasında %48 arttığı ortaya konmuştur (Agüero, 2021). Ancak birçok ülkede sığınma evlerinin ve aile içi şiddet yardım hatlarının sürekli olarak yetersiz finanse edilmesi nedeniyle bu önlemlerin yeterince uygulanmadığı ve düzensiz destek sağlandığı belirtilmiştir.

Türkiye’de pandemi sürecinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020) tarafından kadına yönelik şiddetle mücadele çalışmalarına rehberlik, destek ve yönlendirme hizmetleriyle devam edildiği bildirilmiştir. Bakanlık tarafından özellikle şiddet mağduru ya da şiddete uğrama riski altında olan kadınlar ve beraberlerindeki çocukların kadın konukevlerinde barınma imkânı sağlandığı bildirilmiştir. Bu bağlamda pandemi sürecinde kadınlara yönelik benzer hizmetlerin kesintiye uğramasının önüne geçmek için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM), Sosyal

Hizmet Merkezleri ile kadın konukevlerinin iş birliğinde çalışmalara öncelik verildiği açıklanmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Türkiye’de bakanlıkların bu konudaki çalışmalarının diğer bir örneği ise Kadın Destek Uygulaması’dır (KADES). Bilindiği üzere, KADES Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilmiş bir cep telefonu uygulaması olup ve şiddet mağduru kadınların uygulama aracılığıyla konum bilgilerini paylaşmasına ve tek tuşla acil yardım numaralarına erişebilmesine olanak sağlamaktadır. Uygulama, 2018 yılında geliştirilmiş olsa da özellikle pandemi döneminde İçişleri Bakanlığı tarafından daha görünür hale getirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Türkiye Vodafone Derneği (2020) tarafından sunulan “Kırmızı Işık” uygulaması da kadına yönelik şiddetin önüne geçilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Kırmızı Işık uygulamasında şiddet durumunda ne yapılabileceğine ilişkin bilgiler ve acil yardım talebi gerçekleştirme gibi çeşitli özellikler bulunmaktadır. Kırmızı Işık uygulamasının da pandemi döneminde daha görünür hale gelebilmesi için özellikle sosyal medyada hashtag çalışmaları yapılmıştır. Benzer örnekler göz önüne alındığında Türkiye’de hem devlet hem de özel kuruluşlar tarafından kadına yönelik şiddetin ve eşitsizliklerin önüne geçilmesi için medyada çeşitli çalışmalar yapıldığı ve eski uygulamaların hatırlatıldığı görülmektedir. Ancak medya ile yeterli sayıda kişiye ulaşamama, mağdurun ve failin bir arda yaşamasından dolayı oluşabilecek baskı gibi çeşitli nedenlerle birçok kadın, ihtiyacı olan yardıma ulaşamamış olabilir. Nitekim pandemi sürecinde destek hattı olan ve olmayan STK’ların tamamı kısıtlamaların yoğun olduğu dönemde kadınların kendileriyle, evlerindeyken yardım isteyemediklerini; daha sonra iş yerlerine giderek veya şiddet uygulayan kişinin evden çıkması durumunda iletişim kurabildiklerini bildirmişlerdir. Bu bilgi de pandemi döneminde eve kapanma ve karantina uygulamalarının kadınları şiddet bildirim konusunda zorda bırakması ile ilgili araştırmaları (Campbell, 2020; Sánchez vd., 2020) desteklemektedir. Buradan hareketle, Türkiye’de pandemi döneminde kadına yönelik şiddeti tespit etme, önleme ve kadınlara destek olma adına yapılan çalışmaların STK’lar tarafından büyük oranda yetersiz algılanmasına veya istedik düzeyde olmadığına dair kanaatine neden olmuş olabilir. Aynı zamanda STK’ların bazıları, pandemi döneminde artığını gözlemledikleri kadına yönelik şiddetin önlenmesi için İstanbul Sözleşmesi adıyla da bilinen “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”nin uygulanması gerekliliğine dikkat çekmiştir ve bu konudaki önerilerini sıralamıştır. Öte yandan, araştırmanın yapıldığı dönemde gündemde olan İstanbul Sözleşmesi hakkında Türkiye’de bir gelişme yaşanmıştır. Çalışmanın yazım aşaması tamamlandıktan bir süre sonra Cumhurbaşkanı kararı ile 19 Mart 2021’de İstanbul Sözleşmesinin Türkiye tarafından feshedildiği bildirilmiştir (Resmi Gazete, 2021).

Bu çalışmada ikinci olarak, Türkiye’de kadınların pandemi sürecinde yaşadıkları zorlukların kültürel faktörler ile ilişkisine dair STK’lardan çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Görüşme yapılan STK’ların bir kısmı eve kapanma sürecinde kadınların yaşadığı çalışma hayatı, ev hayatı ve şiddet mağduriyetlerinin temelinde kültürel faktörlerin etkili olduğunu, bu noktada da toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini belirtmişlerdir. Bilindiği üzere, kadınların ev içerisinde hizmet veren kişi olmaları, eğitim haklarının göz ardı edilmesi, çalışma hayatındaki yerleri ve engellenmeleri ataerkil toplum yapısıyla ilişkilidir (Hu, 2018). Ataerkillik, toplumda erkeklerin birincil güç ve haklara sahip olduğunu; ahlaki otorite, sosyal ayrıcalık ve mülkiyetin kontrolünün erkeklerde olması gerektiğini ileri süren bir sosyal sistemdir (Hu, 2018; Hunnicutt, 2009). Ancak ataerkillik temelde bir sosyal sistem de olsa çoğu zaman kültürlerin bir etkisi ve parçası olarak kabul edilmektedir. Çünkü kültür ataerkilliği yansıtır ve ataerkil yapıları sürdürmek için kullanılır. Ancak özellikle koronavirüs pandemisi sürecinde dünyanın her yerinde ortaya konan kadına yönelik şiddet oranları bu durumun yalnızca kültür ile açıklanamayacağını göstermektedir. Öte yandan, gelişmiş ülkelerde dahi toplumsal cinsiyet eşitsizliği sürmekte olup (World Economic Forum, 2020), belirli faktörler bu eşitsizliği ve kadına şiddetin görünümünü etkilemektedir. Nitekim ekolojik sistem

yaklaşımına (Heise, 1998) göre kadına yönelik şiddetin temelinde toplumsal cinsiyet, kadının ve erkeğin beklentisini, değerlerini, davranışlarını yani rollerini tanımlayan sosyal yapılanmalar bulunduğu gibi faile özgü bireysel ve ailesel faktörler gibi değişkenler de yer almaktadır. Pandeminin ekolojik sistem yaklaşımına göre sistemi etkileyen önemli bir değişken olduğu göz önüne alındığında (Espelage, 2014), cinsiyet eşitsizliğini ve kadına yönelik şiddeti azaltmada sistemsel genel önlemlerin ve müdahalelerin artırılmasıyla birlikte, bireysel ve ailesel risk gruplarının belirlenmesi gerektiği önemli görülmektedir. Pandemi döneminde ev-iş sorumluluklarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği uçurumunun arttığını vurgulayan pek çok araştırma (Alon vd., 2020; Öztürk, Üstünel ve Metin, 2020), bu çalışmadaki STK'lar tarafından vurgulanan noktaların ciddiyetini desteklemiştir.

Yukarıda vurgulandığı üzere, bu çalışmada kadınların pandemide yaşadıkları birçok zorluk nedeniyle STK'lar ile iletişim kurdukları ve yardım talep ettikleri belirlenmiştir. Yardım talebinde bulunan kadınların temel ihtiyaçlarını; erzak yardımı, para yardımı, çocuklarının eğitimine devam edebilmesi için teknolojik cihaz (televizyon, tablet, bilgisayar vb.) yardımı ve sığınma talepleri oluşturmaktadır. Eğitimin uzaktan olması yine belli başlı ihtiyaçları doğurduğu için imkânı olmayan kadınlar bu kuruluşları arayarak çocuklarının eğitim alabilmesi için gerekli yardımların yapılmasını talep etmişlerdir. Ayrıca, şiddet olaylarına maruz kalan kadınların ihtiyaçlarına yönelik adli süreçlerde yardım talepleri veya sığınma evi taleplerinde artış görülmüştür.

Bu bağlamda STK'ların özellikle maddi destek taleplerini hem kendi bünyelerinde hem de belediyeler, kaymakamlıklar ve gönüllüler aracılığıyla karşılamaya çalıştıkları öğrenilmiştir. Bu bilgi de pandemi döneminde paydaşların desteğinin gerekliliğine ve STK'ların diğer kurum ve kişiler ile iş birliğinin önemine işaret etmektedir. Ancak Türkiye'de ilk koronavirüs vakasının görülmesinin ardından, sonraki haftada İçişleri Bakanlığı'nın "Koronavirüs Tedbirleri" konulu genelgesi ile derneklerin ve vakıfların seçimli genel kurulları geçici olarak ertelenmiştir. Bu süreç içerisinde kitleler halinde yapılabilecek etkinliklere ve sosyal mesafe önlemleri nedeniyle, görüşme yapılan tüm STK'ların temsilcileri 16 Mart 2020 itibarıyla ofislerini evlerine taşıyarak dijital ortamlarda çalışma yürüttüklerini belirtmişlerdir. Süreç içerisinde çalışmalarına ara vermeyen STK'lar ilk olarak pandemi sürecinin ve izlenen politikaların takipçisi olmuşlardır. Birçok STK pandemiyin ilk gününden itibaren hükümet tarafından yapılan açıklamaları yakından takip ettiklerini, bakanlıklar, adliyeler, barolar, belediyeler, kaymakamlıklar, güvenlik güçleri, uluslararası örgütler ve diğer STK'lar ile acil iletişime geçtiklerini bildirmişlerdir. Her bir STK kendi çalışma alanları çerçevesinde kadınların haklarının takipçisi olmakla birlikte özellikle kadına yönelik şiddet konusunda çalışmalarını yoğunlaştırdıklarını belirtmişlerdir. Pandemi döneminde sosyal medya kullanımında artış yaşayan STK'lar, toplumsal farkındalık ve kadın dayanışması bilinci oluşturmak için dijital uygulamaları ve platformları sıklıkla kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Bulgulara bakıldığında STK'ların pandemi döneminde özellikle sosyal medya hesaplarını artan oranda kullandıkları ve %70'inin internet üzerinden savunuculuk yaptığı; %50'sinin ise çeşitli konularda araştırmalar yürüterek sonuç raporlarını kamuoyu ile paylaştığı ve %20'sinin ise diğer STK'ların çalışmalarına ilişkin araştırmalar yürüttüğü saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda STK'ların bazılarının istedik düzeyde çalışmada bulunmadığı söylenebilir. Bu durumun en önemli nedeninin ise pandemi sürecinde alınan önlemler olduğu düşünülmektedir. Kadınların ihtiyacı olan desteği bildirebilecekleri bir durumda olamamalarının yanında, halk sağlığı için alınan karar neticesinde derneklerin ve vakıfların çalışmalarına ara verilmiş olması aile içi şiddet yönünden birçok zararı beraberinde getirmiş olabilir. Bu bağlamda da pandemi sürecinin devamında veya ileride yaşanabilecek benzer olası durumlarda kararın değiştirilmesinin ve diğer sosyal olumsuzlukların daha hızlı

değerlendirilerek gerekli çalışmalara öncelik verilmesinin (ör., kadınlara ve diğer dezavantajlı gruplara hizmet sunan STK'ların çalışmalarına izin verilmesi, kaynak desteği sunulması, iş birliğinin artırılması) yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmadaki katılımcıların bildirimine göre, pandemi sürecinde Türkiye'de kadın çalışmaları yapan STK'ların aktif rol oynadıkları ve sürecin devamlı takipçileri oldukları görülmüştür. STK'ların yaptıkları çalışmalarda ise özellikle çevrim içi iletişim kurma ve çalışmalar hız kazanmıştır. COVID-19 pandemisi süreci dijitalleşmeyi hiç olmadığı kadar hızlandırmış ve yaygınlaştırmıştır (Indriastuti ve Fuad, 2020). Bu nedenle dijital mecraların etkin kullanımı için STK'lara yönelik çalışmalar yapılması düşünülmelidir. Hem STK'ların hem de halkın dijital platformlar ve sanal ağları etkin ve bilinçli bir şekilde kullanması amacıyla eğitilmesi, en azından farkındalığının artırılması için çalışılmalıdır. Bu amaçla yine çevrimiçi eğitimler, kamu spotları kullanılabilir. Benzer şekilde kadınların şikâyetlerini yapabilmeleri için yine dijital ortamların kullanımı sağlanmalı ve teşvik edilmelidir. Örneğin kadınlar şikâyet, başvuru, dosya gönderme, kanıt sunma gibi işlemlerini bu ortamlarda gerçekleştirebilmelidirler. Yine dijital ortamlar kadınların hukuki, psikolojik ve sosyal destek alması için kullanılabilir. Ancak önemli bir diğer nokta önleme ve müdahale çalışmalarında dijital olanaklara sahip olmayan kesimlerin de göz önünde bulundurulmasıdır. Buna yönelik olarak da kısıtlama süreçlerinde kadın, çocuk vb. dezavantajlı gruplarla ilgili çalışmalarda bulunan STK'ların çalışmalarına devam etmeleri ve toplum yararına paydaşlarla iş birliğinde bulunmaları yasal yoldan sağlanabilir. Bununla birlikte, devlet kurumları ile STK'ların iş birliğini artırmak için kriz planları oluşturulabilir ve STK'ların sorunlarına yönelik çözüm önerileri öncelikli olarak sunulabilir.

5. Sonuç

Sonuç olarak, kadın çalışmalarında bulunan bazı STK'lar pandemi sürecinde hem bilgi sağlayıcı hem de hizmet üretici bir misyon yüklenmişlerdir. Bir taraftan haklar konusunda farkındalık artırma çalışmaları devam etmiş, diğer taraftan sosyal yardımların sağlanması, şiddete maruz kalan kadınların desteklenmesi gibi görevleri yerine getirmişlerdir. STK'lar COVID-19 pandemi sürecinde belediye, baro ve benzeri kurumlarla iş birliği yaparak da çalışmalarını sürdürmüşlerdir. STK'lar koronavirüs süreci ve sonrasında kadınların haklarının korunması ve toplumdaki herkesin eşit haklara sahip olabilmelerini sağlayacak çeşitli önemli öneriler sunmaktadırlar. Aynı şekilde koronavirüs sürecinin kadınlar üzerindeki etkilerini inceleyen ve çeşitli analizler sunan STK'ların oluşturduğu raporlar karar vericiler ve politikacılar tarafından incelenerek adımlar planlanmalıdır. Aynı zamanda var olan yasalar ve uluslararası sözleşmeler gereğince ilgili kurumların yükümlülükleri hem kurumlara hem de halka çeşitli bilgilendirme araçları ile aktarılmalıdır.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışmanın birinci sınırlılığı, pandemi koşulları sebebiyle verilerin yüz yüze olarak toplanamamasıdır. Bu durum veri çeşitliliğini elde etmede bir engel oluşturmuş olabilir. Çalışmanın ikinci sınırlılığı ise çalışmanın başlangıç ve bitiş tarihleri arasında (Aralık 2020) hedeflenen sayıda STK ile iletişim kurulamamış olmasıdır. İletişim kurulan STK'ların bir kısmı yoğun çalışma gündemi ve takvimleri nedeniyle çalışmaya katılmayı kabul edememiş, bir kısmı ise kuruluş olarak toplu bir biçimde yanıt vermeleri gereken yarı yapılandırılmış görüşme formunun cevaplanmasını uygun bulmamıştır. Ek olarak araştırma yürütülen süre boyunca 28 STK'ya hem e-posta hem de telefon ile iletişime geçilmeye çalışılmış olsa dahi bu STK'ların 13'ü olumlu ya da olumsuz dönüt vermemiştir. Bunun nedeni ise STK'larda denetlenme algısı oluşmuş olabilir ya da pandemi sürecinde çalışmalarına devam edemeyen STK'ların bu durumu açıklamak istememelerinden kaynaklanabilir. Ayrıca bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden ve incelemelerden STK'ların web sitelerinde, sosyal medya hesaplarında ve yaptıkları

çalışmalarda değişiklikler olmuş olabilir. Gelecekte yapılabilecek çalışmalarda daha çok sayıda STK ile çalışılması, çeşitli verilerin, çalışma yöntemlerinin ve çözüm önerilerinin daha fazla ortaya konmasına imkân sağlayacaktır. Çalışmanın modelinden kaynaklı pandemi ile aile içi şiddet arasında neden-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. İleride, aile içi şiddet ile pandemi arasındaki ilişkilerin farklı kaynaklardan bilgi elde edilerek incelendiği nedensel araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Agüero, J. M. (2021). COVID-19 and the rise of intimate partner violence. *World Development*, 137, 105217.
- Aldemir, Ç. (2016). *Kadının görünmeyen emeğinin görünür kılınması: ev içi emeğin ücretlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Alon, T. M., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J., & Tertilt, M. (2020). The impact of COVID-19 on gender equality (No. w26947). National Bureau of economic research.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bayar, Ö. ve Koç, M. (2020). Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar. Ö. Haskan Avcı (Ed.), *Toplumsal cinsiyet: Psikolojik danışma ve rehberlikte güncel konular içinde* (s. 457-492). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.ka
- Beck, M. J., & Hensher, D. A. (2020). Insights into the impact of COVID-19 on household travel and activities in Australia–The early days of easing restrictions. *Transport policy*, 99, 95-119.
- Blaskó, Z., Papadimitriou, E., & Manca, A. R. (2020). *How will the COVID-19 crisis affect existing gender divides in Europe*. Luxembourg: European Union.
- Blundell, R., Costa Dias, M., Joyce, R., & Xu, X. (2020). COVID-19 and Inequalities. *Fiscal Studies*, 41(2), 291-319.
- Boserup, B., McKenney, M., & Elkbuli, A. (2020). Alarming trends in US domestic violence during the COVID-19 pandemic. *The American Journal of Emergency Medicine*, 38(12), 2753-2755.
- Bottan N, Hoffmann B, Vera-Cossio D (2020) The unequal impact of the coronavirus pandemic: Evidence from seventeen developing countries. *PLoS ONE* 15(10): e0239797.
- Bradbury-Jones C., & Isham L. (2020). The pandemic paradox: The consequences of COVID-19 on domestic violence. *J Clin Nurs*. 29, 2047–49.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912-920.
- Campbell, A. M. (2020). An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives. *Forensic Science International: Reports*, 2, 100089.

- Chandra, J. COVID 19 Lockdown Rise in Domestic Violence, Police Apathy:NCW. TheHindu. www.thehindu.com/news/national/COVID-19lockdown-spike-in-domestic-violence-says-ncw/article31238659.ece. (Erişim Tarihi: 08.12.2020)
- Chaudhury, S., & Samudra, M. (2020). COVID-19 lockdown: Psychological effects. *Medical Journal of Dr. DY Patil Vidyapeeth*, 13(6), 580.
- Dünya Sağlık Örgütü (2020). WHO announces COVID-19 outbreak a pandemic_ <https://covid19.who.int/> (Erişim Tarihi: 17.12.2020)
- Erdoğan, M. N. (2020, Mayıs 26). İçişleri Bakanlığı: Kovid-19 döneminde aile içi ve kadına yönelik şiddet olayları azaldı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/icisleri-bakanligi-kovid-19-doneminde-aile-ici-ve-kadina-yonelik-siddet-olaylari-azaldi/1853933>. (Erişim Tarihi: 11.12.2020)
- Espelage, D. L. (2014). Ecological theory: Preventing youth bullying, aggression, and victimization. *Theory into Practice*, 53(4), 257-264.
- Gök, M. (2014). *Toplumsal Kalkınmanın ve Sosyal Sermayenin Bilinmeyen Aktörleri: Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşları*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Graham-Harrison, E., Giuffrida, A., Smith, H., & Ford, L. (2020, Mart 28). Lockdowns around the world bring rise in domestic violence. The Guardian. <https://www.theguardian.com/society/2020/mar/28/lockdowns-world-rise-domestic-violence>.(Erişim Tarihi: 11.12.2020)
- Heise, L. L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence against women*, 4(3), 262-290.
- Hunnicut, G. (2009). Varieties of patriarchy and violence against women: Resurrecting “patriarchy” as a theoretical tool. *Violence against women*, 15(5), 553-573.
- Jankowicz, M. (2020, Mart 25). More People Are Now in “Lockdown” than Were Alive During World War II. Business Insider. <https://www.businessinsider.com/more-people-under-lockdown-than-alive-during-world-war-ii-2020-3>.(Erişim Tarihi: 11.12.2020)
- Kelly, J., & Morgan, T. (2020, Nisan 6). Coronavirus: Domestic Abuse Calls up 25% Since Lockdown, Charity Says. BBC News. <https://www.bbc.co.uk/news/uk-52157620>. (Erişim Tarihi: 07.12.2020)
- Liu, Y., L. M. Yan, L. Wan, T. X. Xiang, A. Le, J. M. Liu, M. Peiris, L. L. M. Poon & Zhang, W. (2020). Viral dynamics in mild and severe cases of COVID-19. *Lancet Infectious Diseases*, 20, 656-657.
- Nagel, L. (2020). The influence of the COVID-19 pandemic on the digital transformation of work. *International Journal of Sociology and Social Policy* 40(9), 861-875.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33), 2148-9424.
- Öztürk, Y., Üstünalan, D. ve Metin, B. (2020). Pandemi sürecinde kadınların ev içindeki deneyimleri ve evde kalmanın duyguları. *Feminist Tahayyül*, 1(2), 185-225.
- Pathak, V., Jena, B., & Kalra, S. (2013). Qualitative research. *Perspectives in clinical research*, 4(3).

- Patton, M. Q. (2005). Qualitative research. *Encyclopedia of statistics in behavioral science*, 3, 1633-1636.
- Postmus, J. L, Hoge, G. L, Breckenridge, J., Sharp-Jeffs, N., & Chung, D. (2020). Economic Abuse as an Invisible Form of Domestic Violence: A Multicountry Review. *Trauma, Violence & Abuse*, 21(2), 261 – 283.
- Power, K., (2020). The COVID-19 Pandemic Has Increased the Care Burden of Women and Families. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 16(1), 67-73.
- Resmi Gazete (2021). Cumhurbaşkanlığı Kararı. Karar Sayısı: 3718. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210320-49.pdf>
- Roesch, E., Amin, A., Gupta, J., & García-Moreno, C. (2020). Violence against women during covid-19 pandemic restrictions. *BMJ*, 367, 1712. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.m1712>.
- Sánchez, O. R., Vale, D. B., Rodrigues, L., & Surita, F. G. (2020). Violence against women during the COVID-19 pandemic: An integrative review. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 151(2), 180-187.
- Srivastava, L., & Austin, M. (2012). Women and nongovernmental organizations in developing countries. *Social Development Issues*, 34(1), 77-91.
- Sümen, A., & Adibelli, D. (2020). The effect of coronavirus (COVID-19) outbreak on the mental well-being and mental health of individuals. *Perspectives in Psychiatric Care*. <https://doi.org/10.1111/ppc.12655>
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29, 387-401.
- Uluslararası Çalışma Örgütü- International Labor Organization (ILO; 2020). COVID-19 and the world of work. <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/lang--en/index.htm>. (Erişim Tarihi: 15.12.2020)
- UN Women. (2020). Explore the impacts. <https://eca.unwomen.org/en/digitalibrary/publications/2020/06/the-impact-of-covid19-on-women-and-men-rapid-gender-assessment-of-covid19-implications-inturkey>. (Erişim Tarihi:01.01.2021)
- Ünal, B., & Gülseren, L. (2020). COVID-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: Aile içi kadına yönelik şiddet. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23, 89-94.
- World Economic Forum. (2020). The Global Gender Gap Report 2020. <https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality>. (Erişim Tarihi: 20.12.2020)
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö. ve Dursun, C. (2020). Koronavirüs (covid-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanı sığdıran çalışan anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 78-94.